

AZƏRBAYCANIN TÜRKİYƏ VƏ MƏRKƏZİ ASİYANIN TÜRK DÖVLƏTLƏRİ İLƏ SİYASİ ƏLAQƏLƏRİ (1993-2003-cü illər)

Qabil Əliyev, Afiq Nadirov

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail: aphig.nadirov@gmail.com

Xülasə. Məqalədə 1993-2003-cü illərdə Heydər Əliyevin ümumtürk arealında Türkiyə və Qazaxıstanla əlaqələr qurulmasında təşəbbüsləri araşdırılmışdır. Habelə, xarici siyasət kursunda Türkiyə ilə siyasi əlaqələrin xarakterik xüsusiyyətləri, Türkiyənin Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Azərbaycana dəstək göstərməsi, Qarabağ həqiqətlərinin beynəlxalq arenaya çıxarılması məsələləri təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Siyasi əlaqələr, türkdilli dövlətlər, Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan.

THE POLITICAL RELATIONS OF AZERBAIJAN WITH TURKEY AND TURKIC REPUBLICS OF CENTRAL ASIA (1993-2003)

Gabil Aliyev, Aphig Nadirov
Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article examines the initiatives of Heydar Aliyev to establish relations with Turkey and Kazakhstan on the common Turkic territory in 1993-2003. In addition, the characteristics of the political relations with Turkey, the support of Turkey in the Nagorno-Karabakh conflict and the issues of bringing the Karabakh realities to the attention of the international community were analyzed.

Keywords: Political relations, turkish states, Azerbaijan, Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА С ТУРЦИЕЙ И ТУРЕЦКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (1993-2003)

Габиль Алиев, Афик Надиров
Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье исследуются инициативы Гейдара Алиева по установлению отношений с Турцией и Казахстаном на общей тюркской территории в 1993-2003 годах. Кроме того, анализированы характерные черты политических отношений с Турцией, поддержка Турции Азербайджану в Нагорно-Карабахском конфликте и вопросы о доведении карабахских реалий до международной общественности.

Ключевые слова: Политические отношения, тюркские государства, Азербайджан, Турция, Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Кыргызстан.

1991-ci ildə dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri qonşu dövlətlərlə iqtisadi, siyasi və mədəni münasibətlərin qurulması oldu. Xarici siyasət kursunda Türkiyə və Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri–Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan və Qırğızıstanla əlaqələrə xüsusi önəm verilirdi [8, s.229]. Qeyd edilən Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri və Türkiyə ilə istər iqtisadi, istər siyasi, istərsə də mədəni əlaqələr Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə daha yüksək səviyyədə quruldu. Heydər Əliyev böyük türk dünyası dövlətlərinin birliyini yaratmağa və İ. Qaspiralının “dildə, fikirdə və əməldə birlik” ideyasını türkdilli dövlətlərarası

münasibətlərdə aparıcı xəttə çevirməyə çalışmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, SSRİ dağıldıqdan sonra dünya xəritəsində tarazlıq pozulmuş və beynəlxalq münasibətlərdə yeni bir şərait yaranmışdı. Belə bir vəziyyətdə Sovet dövründə soyuq və dar çərçivədə münasibətlər quran türk xalqları, o cümlədən türkdilli dövlətləri yeni şəraitdə daha geniş və çoxşaxəli iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələr yaratmağa başladılar.

Dövlətlərin xarici siyasət kursunu dəyərləndirərkən ilk növbədə dövlətin konkret iqtisadi və mədəni sahələrdə, beynəlxalq təşkilatlarda və proseslərdə iştirakı, birbaşa onun qurduğu xarici siyasət modelindən – siyasi əlaqələrindən asılıdır. Buna görə də, müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət kursundan bəhs edərkən siyasi sahəni başlıca və əsas amil kimi qeyd etmək lazımdır.

Azərbaycanın 1990-cı illərdən xarici siyasətində türkdilli dövlətlər və türk arealının aparıcı dövləti olan Türkiyə əsas yer tutmuşdur.

Azərbaycan–Türkiyə əlaqələrinin müasir mərhələsi 1990-cı ildən, hələ Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etmədiyi dövrdən başlayır. Bu, Azərbaycanın Türkiyə üçün, Türkiyənin də Azərbaycan üçün dövlət səviyyəsində çox mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi ilə əlaqədardır. Azərbaycan hökuməti 1989-cu il sentyabr ayında “suverenlik haqqında” Konstitusiya aktını qəbul edərək dünya dövlətləri ilə birbaşa əlaqələr qurmağa başladı. 1990-cı il yanvar ayında ilk olaraq Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələr quruldu və Azərbaycandan Türkiyəyə nümayəndə heyəti səfər etdi. Azərbaycanın o zamanki Xarici işlər naziri Həsən Həsənov sonralar bu səfər haqqında qeyd edirdi: “Türkiyədə bizi müstəqil dövlətin nümayəndələri kimi qarşıladılar və görüşlər müstəqil dövlətlər səviyyəsində keçirildi.” Bu münasibət Türkiyə üçün Azərbaycanın mühüm strateji müttəfiq olmasından irəli gəlirdi.

1991-ci ilin mart ayında Türkiyə Prezidenti Turqut Özal SSRİ-yə rəsmi səfəri zamanı Azərbaycana da gəldi. Azərbaycana səfəri zamanı, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq haqqında 20-dək protokol imzalandı. Bu sənədlər dövlətlərimiz arasında qarşılıqlı münasibətlərin yaranması üçün hüquqi-normativ baza rolunu oynadı [13, 16].

Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin dərinləşməsinə 1993-cü il iyun ayında görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə gəlməsi təkan verdi [4, s.199]. Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi Türkiyəyə üç dəfə rəsmi səfəri, iki dəfə qeyri-rəsmi, on beş dəfə işgüzar səfər etməsi ümumilli liderin xarici siyasət konsepsiyasında Türkiyəyə verdiyi əhəmiyyətin və ölkələrimiz arasında strateji birliyin çox fərqli olduğunu göstəricisidir [3].

Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi balanslaşdırılmış xarici siyasət kursu Türkiyənin region siyasətinə müsbət təsir göstərmişdir. Ümumilli liderin Türkiyə ilə bağlı xarici siyasətinin xarakterik cəhətləri:

1. Türkiyə ilə münasibətlərin sırf ideoloji yox, pragmatik əsas üzərində qurulması;
2. Regional güc balansının qorunmasında Türkiyəyə xüsusi önəm verilməsi;
3. Türkiyə ilə münasibətlərdən Azərbaycanı informasiya və iqtisadi blokadadan çıxarmaq üçün yararlanması;

4. Gürcüstanı da Azərbaycan – Türkiyə əməkdaşlığına daxil edərək, üçtərəfli qarşılıqlı faydalı münasibətlərin inkişafının təmin edilməsi;

5. Türkiyə ilə münasibətlər iki suveren dövlətin bir-birinin daxili işlərinə müdaxilə etməmək prinsipinə əsaslanmışdır [2, s.112].

Qafqaz regionunda Türkiyənin Qərbin müttəfiqi olaraq, həm də müstəqil bir dövlət kimi Azərbaycan üçün əhəmiyyəti respublikamızın balanslaşdırılmış xarici siyasətinin uğurla inkişaf etdirilməsi baxımından böyük rol oynamışdır. Bununla yanaşı, Türkiyə, Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü açıq şəkildə dəstəkləmiş, beynəlxalq təşkilatlarda onunla birgə hərəkət etmiş, Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirən regional layihələrə qoşulmuşdur.

Heydər Əliyevin Türkiyəyə 1994-cü il fevralın 8-dən 12-ə kimi davam etmiş rəsmi səfəri ilə münasibətlər yeni mərhələyə qədəm qoydu. Heydər Əliyev Türkiyədə jurnalistlərə verdiyi açıqlamada Türkiyəni “Azərbaycan üçün ən yaxın, qardaş və dost ölkə” adlandırdı [2, s.113], [7]. Səfər zamanı tərəflər arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə, qarşılıqlı sərmayə yatırımı, elmi və mədəni əlaqələr haqqında müqavilələrin daxil olduğu 17 sənəd imzalandı [14, s.264-267].

Fikrimizcə, müasir dövrdə Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığını şərtləndirən amillərin aşağıdakı kimi qiymətləndirilməsi mövcud dövlətlərarası əlaqələri daha dolğun əks etdirir:

- XX əsrin son onilliklərində beynəlxalq aləmdə baş vermiş dəyişikliklər Türkiyə və Azərbaycanın regionda nüfuzunu, hadisələrin gedişinə təsirini, əhəmiyyətini, rolunu əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır;
- Azərbaycan Gürcüstan və Mərkəzi Asiyanın türk respublikaları ilə birlikdə elə bir sərhəd divarıdır ki, Rusiyanı bütövlükdə Yaxın və Orta Şərqdəki müttəfiqlərindən ayırmaqla dünyanın təkrar bir-birinə qarşı duran nəhəng bloklara bölünməsi təhlükəsinin reallaşmasına imkan vermir, Türkiyə bu “sərhəd divarı”nın NATO qarantıdır;
- Həm Türkiyə, həm də Azərbaycan Avrasiyanın, dünya mədəniyyətinin, dünya siyasətinin qovşağında, Avrasiya beynəlxalq ticarət yolunun üzərində yerləşir;
- Qərb dövlətləri üçün Türkiyə Yaxın Şərfin, Azərbaycan isə Mərkəzi Asiyanın qapısıdır;
- Azərbaycan böyük neft kəmərinin başlanğıcı, Türkiyə isə sonucudur;
- Azərbaycan TRASEKA proqramına əsasən qurulmaqda olan Avropa-Qafqaz-Asiya beynəlxalq ticarət yolunda başlıca əlaqələndirici halqa, Türkiyə TRASEKA-nın Avropaya çıxış yollarından ən mühümüdür;
- Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinə münasibətdə Türkiyə Azərbaycanın təhlükəsizliyinin qarantı, öz növbəsində Azərbaycan son illərdə erməni millətçiləri tərəfindən dünya parlamentində müzakirəyə çıxarılmış qondarma “erməni soyqırımı” məsələsində Türkiyənin mənafeyinin fəal müdafiəçisidir;

- Türkiyə və Azərbaycan strateji partnyordur, bu partnyorluq dövlətlərarası münasibətlərin bütün sahələrini, o cümlədən hərbi sahəni tədricən daha geniş əhatə etməkdədir;
- Nəhayət, Cənubi Qafqaz regionunda yaradılmış və son dərəcə kövrək olan qüvvələr müvazinəti güclü Türkiyəsiz və güclü Azərbaycansız uzun müddət davam edə bilməz [12, s.28].

1994-1998-ci illər arası Azərbaycan – Türkiyə dövlət və hökumət nümayəndə heyətlərinin çoxsaylı görüşləri, məsləhətləşmələri, dövlət başçılarının qarşılıqlı səfərləri, məktublaşmaları və telefon danışqları olmuşdur. Dövlət başçıları həmçinin beynəlxalq və məhəlli səviyyəli toplantılarda görüşmüş, məsləhətləşmələr aparmışdır.

Azərbaycan və Türkiyə əlaqələrində hər zaman ən həssas məsələlərdən biri Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkar siyasəti olmuşdur. Türkiyə hökuməti Qarabağ həqiqətlərini dünyaya çatdırmaqda hər zaman yardımçı olmuş, beynəlxalq miqyasda bu məsələni qabartmış, öz dəstəyini yaxından göstərmişdir. 1997-ci il martın 27-də Türkiyə Xarici işlər nazirliyi Rusiyanın Ermənistana qanunsuz silah göndərməsi ilə bağlı xüsusi bəyanat vermişdi [1, s.15].

1997-ci il 5-8 may tarixlərində Heydər Əliyev Türkiyədə səfərdə olarkən “Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında strateji əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi” haqqında bəyannamə və bir çox digər müqavilələr, ümumilikdə 9 sənəd imzalandı [6, 16 may 1997]. Bu sənədlər də, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələrin yeni daha yüksək səviyyəyə qalxmasına imkan verdi.

Ümumilikdə türk dünyası, ayrılıqda isə türk dövlətlərinin qarşılıqlı, ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlərinin təmin edilməsi yolunda atılan addımlardan ən əsası türk dövlət başçılarının “Zirvə” toplantılarıdır. 1994-cü il 18-19 oktyabrda İstanbulda keçirilən türk dövlət başçılarının II zirvə toplantısında Heydər Əliyev də iştirak etmişdir. Toplantıda türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın müxtəlif sahələrinin inkişafı məsələləri müzakirə edildi. Birinci zirvə görüşündən ötən müddət ərzində türk dövlətləri arasında ikitərəfli əməkdaşlıq xeyli genişlənmişdi. Türk şirkətlərinin Azərbaycanda həyata keçirdiyi layihələrin dəyəri 500 milyon dollar idi [10, 19 Ekim 1994; 11, s.450-451].

Heydər Əliyevin “bir millət, iki dövlət” adlandırdığı Azərbaycan və Türkiyə dünyanın yeni siyasi, iqtisadi və hərbi reallığında yeniləşən kompleks əlaqələr quran, həmin reallığa uyğun birgə fəaliyyət yoluna çıxan dövlətlərdir. Ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında 1993-2003-cü illərdə 200-dək sənəd imzalanıb ki, bu da ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın dərinləşməsinə böyük töhfə vermişdir.

Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə yeni mərhələyə qədəm qoyan Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən bütün sahələrdə yüksək səviyyədə davam etdirilməkdədir.

Mərkəzi Asiya Avrasiya materikinə geosiyasi və geostrateji cəhətdən önəmli mövqeyə malik, təbii sərvətlərlə zəngin və bəşər tarixinin mühüm sivilizasiyalarının ev beşiyi

olan çox əhəmiyyətli bir regionudur. Regionun istər əlverişli coğrafi mövqeyi, istərsə də zəngin təbii sərvətləri böyük və regional güclərin geosiyasi maraqlarının toqquşduğu məkana çevirmişdir [2, s.277].

Azərbaycanla Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri arasında integrasiya Sovet İttifaqı tərkibində müttəfiq respublikalar arasında Moskvanın icazə verdiyi çərçivədə həyata keçirilirdi. Sovet dövründə Türkiyə və Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri arasında münasibətlər isə daha dar sahədə, yalnız iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq şəklində təzahür edirdi.

Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri ilə Azərbaycan arasında siyasi münasibətlər ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarında, Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdışından sonra müsbət məcrada formalaşmağa başladı, ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlər quruldu. 1993-cü ildən sonra keçən 25 il ərzində bu dövlətlər arasında Azərbaycan tərəfdən Mərkəzi Asiya dövlətlərinə 22 səfər, beş regionun dövlət prezidentlərinin də Azərbaycana 22 rəsmi və işgüzar səfəri baş tutmuşdur [9].

Azərbaycanın Mərkəzi Asiyada ən yaxın müttəfiqi və strateji tərəfdaşı Qazaxıstan Respublikasıdır. Hər iki ölkə həm Xəzərin hüquqi statusu, həm də enerji daşıyıcılarının hasilatına xarici kapitalın cəlb edilməsi və dünya bazarına çıxarılması məsələsində bir-birinin maraqlarını təmin edirlər. Bu iki respublika arasında diplomatik əlaqələr 30 avqust 1992-ci il tarixində yaradılıbdır. 9 yanvar 1993-cü ildə Qazaxıstan Respublikasının Azərbaycan Respublikasında, 1 mart 2004-cü ildə isə Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstan Respublikasında səfirlikləri fəaliyyətə başlayıb [5].

Azərbaycanla Qazaxıstan arasında mühüm rəsmi görüşlərdən biri 1994-cü ildə türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının İstanbulda keçirilən ikinci zirvə görüşündə baş tutmuşdur. Oktyabrın 19-da Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev qazaxıstanlı həmkarı Nursultan Nazarbayevlə görüşündə ölkələr arasında münasibətlərin inkişaf perspektivlərini müzakirə etmişdir [6, 8].

1993-1995-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev həm müxtəlif beynəlxalq və məhəlli təşkilatlarda iştirak, həm birgə layihələrin işlənilib hazırlanması çərçivəsində, həm də TÜRKSÖY xətti ilə keçirilən tədbirlərdə Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevlə dəfələrlə ikitərəfli görüşlər keçirmiş, həmin görüşlərdə dövlətlərimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin mövcud imkanlardan istifadə olunmaqla daha da inkişaf etdirilməsinə ciddi ehtiyac olduğunu bildirmiş, N. Nazarbayev öz növbəsində bu əməkdaşlığa tərəfdar olduğunu qeyd etmişdi [12, s.84].

1996-cı il sentyabrın 16-da Nursultan Nazarbayev Azərbaycana rəsmi səfər etdi. Səfər çərçivəsində Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında münasibətlərin əsasları haqqında Müqavilə, investisiyaların təşviqi və qorunması haqqında saziş, Xəzər dənizi məsələləri üzrə birgə bəyannamə, Azərbaycan respublikası Xarici İşlər Nazirliyi ilə Qazaxıstan Xarici işlər nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında saziş, Azərbaycan

Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Komitəsi arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında saziş, Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı ilə Qazaxıstan Respublikasının Milli Bankı arasında hesablaşmaların təşkili haqqında saziş və digər sazişlər imzalandı.

Azərbaycanla Qazaxıstanın Xəzərin statusu və digər məsələlərdə birgə siyasət nümayiş etdirməsi ölkələrin diplomatik arenadakı səylərini də xeyli yaxınlaşdırdı. 1996-cı ilin oktyabrında türkdilli ölkələrin dövlət başçılarından dördüncü zirvə görüşü zamanı da iki dövlət başçısı arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığı dərinləşdirmək haqqında razılaşma əldə edildi.

Azərbaycan hökuməti ilə Qazaxıstan hökuməti arasında 1993-2003-cü illərdə yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfərlər və görüşləri aşağıdakı xronoloji ardıcılıqla baş vermişdir:

Dövlət başçıları	
1996-cı il 16-17 sentyabr	Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev Azərbaycana rəsmi səfər etmişdir
1997-ci il 10 iyun	Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Qazaxıstana rəsmi səfər etmişdir
1998-ci il 9-10 iyun	Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Qazaxıstana işgüzar səfər etmişdir (Türkdilli Dövlət Başçılarından V Zirvə toplantısı və Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin açılış mərasimi)
2000-ci il 7 aprel	Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev Azərbaycana rəsmi səfər etmişdir
Hökumət başçıları	
1998-ci il 23-24 oktyabr	Qazaxıstan Respublikasının Baş naziri Nurlan Balqımbayev Azərbaycana rəsmi səfər etmişdir
1999-cu il 21-22 oktyabr	Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Artur Rasi-zadə Qazaxıstana rəsmi səfər etmişdir
2000-ci il 26-28 aprel	Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Artur Rasi-zadə Qazaxıstana işgüzar səfər etmişdir (Ümumdünya İqtisadi Forumunun (Davos forumu) himayəsi altında keçirilmiş beynəlxalq "Avrasiya – 2000" iqtisadi sammiti)
Xarici İşlər Nazirləri	
1999-cu il 18-21 may	Qazaxıstan Respublikasının xarici işlər naziri Kasımjomart Tokayev Azərbaycana işgüzar səfər etmişdir (İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının xarici işlər nazirlərinin görüşü)
1999-cu il 14-15 sentyabr	Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Tofiq Zülfüqarov Qazaxıstana işgüzar səfər etmişdir (Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirə)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstan Respublikasındakı Səfirliyinin rəsmi internet sahifəsi: (<http://www.azembassy.kz/>) və Azərbaycan Respublikasının Aktau şəhərindəki Baş konsulluğunun rəsmi internet sahifəsi: (<http://www.azconsulateaktau.kz/>)

2001-ci il 29 noyabr tarixində Moskvada Azərbaycan və Qazaxıstan arasında Xəzərin dibinin bölüşdürülməsinə dair saziş imzalanmışdır. Bu saziş Xəzərin hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi baxımından ciddi əhəmiyyətə malik olmuşdur. Daha sonra, 2002-ci ilin

aprel ayının 23-də Heydər Əliyev Xəzəryanı ölkələrin dövlət başçılarının zirvə görüşündə Nursultan Nazarbayevlə yenidən görüşmüş və fikir mübadiləsi aparmışdır.

Azərbaycan-Qazaxıstan siyasi əlaqələri Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə özünün yeni mərhələsinə qədəm qoymuş və yüksələn xəttlə davam etdirilmişdir. Bu siyasəti sonrakı dövrdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov Ə., Xaçatryan H., (2002), Qarabağ münaqişəsinin həlli variantları: İdeyalar və reallıq. “Yeni nəsil” Nəşriyyat evi, Bakı, 74s.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016) (məqalələr toplusu). Bakı, 2017, “Poliart” MMC, 904 s.
3. Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri - <http://lib.aliyev-heritage.org/az/4610295.html>
4. Atmaca T., (1999), Yirminci yüzilin sonunda Azərbaycan və Türkiyə münasibətləri (1993-1999), Ankara.
5. Azərbaycan Qazaxıstan münasibətləri - <http://lib.aliyevheritage.org/az/549420.html>
6. Bayramlı N., Azərbaycanla Qazaxıstan arasındakı əlaqələrin daha da inkişafı üçün geniş potensial var, “Yeni Azərbaycan” qəzeti, 03.09.2014.
7. Heydər Əliyevin Türkiyə Cümhuriyyətinə rəsmi səfərə yola düşərkən Binə Hava Limanında jurnalistlərə müsahibəsi, 8 fevral 1994-cü il, s.36
http://files.preslib.az/projects/toplu/v2/f3_4.pdf
8. Həsənov Ə.Ş., (2005), Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslik, Bakı, “Azərbaycan” Nəşriyyatı, 751 s.
9. İkitərəfli münasibətlər: Asiya. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi – <http://mfa.gov.az/content/3786>
10. İşbirliyində gelişme, “Milliyet” gazetesi, İstanbul, 19 Ekim.
11. Qasımlı M.C., (2015), Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003). I hissə. Bakı, Mütərcim, 664 s.
12. Ruintən S.F., (2005), Azərbaycan türk dövlətləri ilə siyasi əlaqələr sistemində (XX əsrin 90-cı illəri), “Adiloğlu” nəşriyyatı, Bakı, s.121.
13. Sadıqoğlu A., (2012), Azərbaycan-Türkiyə dostluq və qardaşlıq əlaqələri, Bakı, 163s.
14. Şimşir N. Bilal. Azerbaijan. Yeniden doğuş sürecinde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri. İstanbul, Bilgi Yayınları, Birinci Basım, 2011, s.264-267.